

# Anna Nierychlewska

---

## Konopnica – fakty i zagadki

---

Rocznik Wieluński 5, 181-194

---

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna Nierychlewska  
Uniwersytet Łódzki

## KONOPNICA – FAKTY I ZAGADKI

Wieś Konopnica położona jest w woj. łódzkim, pow. wieluńskim, w pobliżu drogi prowadzącej z Wielunia do Łasku, ok. 4 km na półn. od Rychłocic. Ta małowniczo usytuowana przy meandrujących zakolach Warty miejscowość ma ciekawą przeszłość. W pobliżu wsi, na prawym brzegu Warty, znajduje się imponujących rozmiarów grodzisko stożkowate, niestety w znacznym stopniu zniszczone przez erozję rzeczną. Po jego półd. stronie, na polu nazywanym w miejscowej tradycji „Mieściskiem”, również znajdowano fragmenty naczyń ceramicznych kultury łużyckiej, wschodniopomorskiej oraz z okresu średniowiecza i nowożytności. Dopełnieniem zabytkowego kompleksu osadniczego jest neogotycki pałac, najprawdopodobniej posadowiony na fundamentach starszego założenia, oraz pochodzący z poł. XVII w. kościół pw. św. Rocha. Tylko niektóre z wymienionych obiektów doczekały się badań archeologicznych. Stąd dalsze rozważania, oparte w głównej mierze o przekazy historyczne, nie są w stanie w sposób satysfakcjonujący i pełny wyjaśnić wszystkich spornych kwestii.

Konopnica w źródłach pisanych po raz pierwszy była odnotowana dopiero w XIV w. - w 1391 r. wystąpił Stogniew z Konopnicy i jego bracia Pietrasz i Mikołaj z Bębnowa. W 1399 r. przed sądem w Szadku sprawę mieli: Stogniew, Włodek, Dzierśław, Florian i Piotr z Konopnicy<sup>1</sup>. Do Okszców należały oprócz Konopnicy także i okoliczne wsie – Wola Konopnicka i Bębnow, którymi bracia Andrzej i Jan podzielili się w 1413 r.<sup>2</sup> Konopnica przypadła Janowi (Johannes de Konopnicza al. Konopka), gdyż od 1417 r. pisał się on z tej miejscowości<sup>3</sup>. W połowie XV w. wieś należała do Tomasza i Mikołaja z Konopnicy, h. Oksza,

---

<sup>1</sup> R. Rosin, *Słownik historyczno-geograficzny ziemi wieluńskiej w średniowieczu*, Warszawa 1963, s. 96; idem, *Ziemia wieluńska w XII–XVI w. Studia z dziejów osadnictwa*, Łódź 1961, s. 164; S. Kozierowski, *Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej wschodniej Wielkopolski*, t. 1, Poznań 1926, s. 189.

<sup>2</sup> R. Rosin, *Słownik...*, s. 96, 159.

<sup>3</sup> S. Kozierowski, *op. cit.*, t. 1, s. 189; R. Rosin, *Słownik...*, s. 96.

świadczących w sądzie ziemskim sieradzkim w l. 1440-1454<sup>4</sup>. W końcu XV w. należące do Okszyców Konopnica, Wola Konopnicka i Bębnowy były już w znacznym stopniu rozdrobnione. W 1498 r. Bartłomiej, syn Mikołaja, sprzedał swoje udziały w Konopnicy, Woli i Bębnowie za 200 grzywien stryjeczemu bratu Mikołajowi, zwanemu Barabasza, zapewne synowi Tomasza. Pozostałe części wymienionych wsi posiadał brat Mikołaja – Stanisław o przydomku Nitra, który w 1497 r. zapisał na nich wiano w wysokości 200 grzywien swojej żonie Katarzynie<sup>5</sup>. Od końca XV i na początku XVI w. Okszyce zaczęli pozbywać się swoich udziałów w Konopnicy i okolicy. Pierwsze udziały w Konopnicy i przyległych dobrach zakupił (lub posiadał w drodze zastawu) w 1484 r. Jan Krocowski h. Jastrzębiec z Kroczoza<sup>6</sup>. W 1502 r. Agnieszka, wdowa po Dzierławie z Konopnicy h. Oksza, sprzedała J. Krocowskiemu swoją część Konopnicy i Bębnowa<sup>7</sup>. Pozostałą część Konopnicy, Woli Konopnickiej i Bębnowa nabył tenże Jan w 1507 r. od Mikołaja „Barabasza” za 370 grzywien<sup>8</sup>. Rodzina Krocowskich od nazwy miejscowości przyjęła nazwisko Konopniccy. Po zmarłym w 1509 r. Janie dziedziczył jego syn Andrzej, dworzanin królewski, wojski wieluński w latach 1510-1542, starosta wieluński w latach 1531-1542, zmarły w 1543 r.<sup>9</sup> oraz, według B. Wojciechowskiego, potomkowie drugiego, nieznanego z imienia syna, zmarłego jeszcze w 1497 r.<sup>10</sup> Andrzej wydał w 1514 r. 6 denarów na wóz i 3 na woły<sup>11</sup>.

<sup>4</sup> A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 11, Warszawa 1907, s. 106. Mikołaj, jako właściciel Konopnicy, Woli Konopnickiej i Bębnowa odnotowany został również w 1461 r., S. Kozierowski, *op. cit.*, t. 1, s. 11; t. 2, s. 238. Wykupił on w tymże roku części w Konopnicy, Bębnowie i Woli od swojego brata Jana; R. Rosin, *Słownik...*, s. 96, 159.

<sup>5</sup> A. Boniecki, *op. cit.*, t. 11, s. 106; S. Uruski, A.A. Kosiński, A. Włodarski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 7, Warszawa 1910, s. 189; R. Rosin, *Słownik...*, s. 96, 160.

<sup>6</sup> R. Rosin, *Słownik...*, s. 96, 160. Udziały w kolejnych dobrach również mogły przechodzić w ręce Krocowskich na drodze zastawu – w 1499 r. Mikołaj Konopnicki pożyczył od Jana Krocowskiego 10 grzywien pod zastaw 1 łanu w Woli.

<sup>7</sup> A. Boniecki, *op. cit.*, t. 11, s. 106.

<sup>8</sup> A. Boniecki, *op. cit.*, t. 11, s. 105, 106; S. Uruski, *op. cit.*, t. 7, s. 189. Mikołaj „Barabasza” Konopnicki piastował urząd podsędzieka wieluńskiego w latach 1516-1519. Pisał się z Wierchlasu. Zmarł w 1519 r. (*Urzędnicy*, t. 2, z. 2, nr 1699, s. 263; *Matricularum Regni Poloniae Summaria excussis, qui in Chartophylacio Maximo Warsoviensi asservantur*, wyd. T. Wierzbowski, pars. IV vol. 1, Varsoviae 1905, vol. 2, Varsoviae 1912, vol. 3, Varsoviae 1915 (dalej MRPS), t. 4, nr 12117 - informacja o śmierci).

<sup>9</sup> *Urzędnicy...*, t. 2, z. 2, nr 1813, 1779; MRPS, t. 4, nr 21175 (informacja o śmierci).

<sup>10</sup> B. Wojciechowski, *Z Kroczoza i Konopnicy Konopniccy herbu Jastrzębiec. Dzieje rodu*, Warszawa 1984, mps, tab.1 (za jego udostępnienie serdecznie dziękuję panu Wrzesińskiemu). Istnienie tego syna byłoby jednak wątpliwe w świetle zapisu u Bonieckiego, że pierwsza żona Jana, Dorota Podłęska zmarła bezdzietnie w 1502 r. (A. Boniecki, *op. cit.*, t. 12, s. 287).

<sup>11</sup> MRPS, cz. IV, vol. 1, nr 2203.

Następnie Konopnicę wraz z okolicznymi wsiami dziedziczyli potomkowie Andrzeja (lub obu braci). Andrzej miał 3 córki i 4 synów nieznanymi z imienia<sup>12</sup>, jego brat jednego syna Wojciecha (1497-1552)<sup>13</sup>. W 1547 r. Andrzej, Jakub<sup>14</sup> i Jan Konopniccy (wywodzący się z linii Andrzeja lub jego brata) otrzymali wieś Bie-niec<sup>15</sup>. Andrzej i Jakub (Jan musiał umrzeć na krótko przed 1552 r.) wymienieni byli jako dziedzice Konopnicy, Bębnowa, Woli Konopnickiej i Walkowa w 1552 r. Uruski wymienia także wśród właścicieli Konopnicy Wojciecha, podsędka wieluńskiego<sup>16</sup>. W tymże czasie była tam karczma i nowo pobudowany młyn („*mi-nera...nova aedificatur*”)<sup>17</sup>. Z inicjatywy braci Wojciecha, Andrzeja, Jakuba i Jana Konopnica stała się odrębną parafią, erygowaną przez arcybiskupa Mikołaja Dzierzgowskiego w 1552 r. Bracia ufundowali i uposażyli drewniany kościół wraz z budynkami plebani<sup>18</sup>. W XVI i na pocz. XVII w. udział w dobrach konopnic-kich mieli także Aleksy, podsędek wieluński w latach 1590-1596, zmarły w 1598 r. i jego synowie: Jan, który po ojcu został podsędkiem wieluńskim i sprawował tę funkcję od 1598 r. do śmierci w 1602 r. oraz Samuel<sup>19</sup>. Andrzej Konopnicki zmarł w latach 80. XVI w., Jakub na przełomie 1596/1597. W 1615 r. właścicielem Konopnicy był Hieronim (1567-1641) - syn Jakuba – za tą hipotezą opowiedział się B. Wojciechowski<sup>20</sup>, lub Andrzeja, ale nie wojskiego wieluńskiego, jak podał Uruski<sup>21</sup>; Hieronim był wojskim sieradzkim w latach 1611-1617, chorążym sieradzkim w latach 1617-1618, kasztelanem spicymierskim w latach 1618-1641.

<sup>12</sup> Jadwigę, żonę Piotra Bużeńskiego, Annę, żonę Mikołaja Dębowskiego i nieznaną z imienia – żonę Mikołaja Radoszewskiego, K. Niesiecki, *op. cit.*, t. 5, s. 214; S. Uruski, *op. cit.*, t. 7, s. 189.

<sup>13</sup> B. Wojciechowski, *op. cit.*, tab. 3.

<sup>14</sup> W latach 1565-1582 piastował urząd cześnika sieradzkiego, w latach 1584-1596 sędziego wieluńskiego. Zmarł na przełomie 1596/1597 r., *Urzednicy...*, t. 2, z. 2, nr 974, 1745, s. 263; A. Boniecki, *op. cit.*, t. 11, s. 105.

<sup>15</sup> Nadanie nastąpiło 24 I 1547 r. w Krakowie, MRPS, t. 4, nr 22636. B. Wojciechowski łączy ich z linią nieznanego z imienia drugiego syna Jana Konopnickiego i uważa, że byli synami Wojciecha, zm. w 1552 r., B. Wojciechowski, *op. cit.*, tab. 2.

<sup>16</sup> S. Uruski, *op. cit.*, t. 7, s. 189. Wojciech, podsędek wieluński w latach 1550-1570, zmarł na przełomie 1570/1571, *Urzednicy...*, t. 2, z. 2, nr 1701.

<sup>17</sup> A. Pawiński, *Zródła dziejowe*, t. 13, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, Wielkopolska, t. 2, w drukarni Józefa Bergera, Warszawa 1883, s. 289. Byli także właścicielami tychże miejscowości w 1579 r., S. Uruski, *op. cit.*, t. 7, s. 189.

<sup>18</sup> J. Łaski, *op. cit.*, t. 2, s. 132, przypis 2 (pióra J. Korytkowskiego).

<sup>19</sup> *Urzednicy...*, t. 2, z. 2, nr 1703 (Aleksy); 1704 (Jan), A. Boniecki, *op. cit.*, t. 11, s. 105. B. Wojciechowski łączy ich z linią Andrzeja, wojskiego wieluńskiego. Aleksy, Adrian i Piotr Konopniccy byli jego wnukami. Z nich tylko Aleksy pozostawił potomków – synów Jana i Samuela oraz córki Agnieszka i Annę, B. Wojciechowski, *op. cit.*, tab. 2.

<sup>20</sup> B. Wojciechowski, *op. cit.*, tab. 3.

<sup>21</sup> S. Uruski, *op. cit.*, t. 7, s. 189.

Ufundował on w Konopnicy murowany kościół i klasztor OO. paulinów. Zmarł w 1641 r.<sup>22</sup>. Źródła nie podają żadnych wiadomości o jego potomkach. Od poł. XVII w. losy licznie reprezentowanej rodziny Konopnickich stają się coraz bardziej skomplikowane. Opierając się na lakonicznych wzmiankach zawartych w herbarzach, trudno jest połączyć ze sobą poszczególne osoby. W XVII-wiecznych dokumentach znajdujemy zapisy o następujących przedstawicielach tego rodu: Wojciechu, mieczniku wieluńskim w 1635 r.<sup>23</sup>, Stanisławie, wojskim wschowskim w latach 1670-1675, zmarłym 12 XII 1675 r.<sup>24</sup> Andrzeju, Jakubie i Pawle, którzy podpisali elekcję króla Michała Wiśniowieckiego (w 1669 r. – przyp. aut.)<sup>25</sup>, Adam – delegat ziemi wieluńskiej na elekcję w 1697 r.<sup>26</sup>. Nie wiadomo jednakże jaki był ich stopień pokrewieństwa z Hieronimem.

W końcu XVII w. dziedzicem Konopnicy oraz Głuchowa, Walkowa, Wronskich, Skrzynna i Niemierzyna został Mikołaj Antoni Siemianowski h. Grzymała (zm. 1697), w latach 1672-1681 cześnik, w latach 1681-1693 sędzia wieluński, następnie kasztelan wieluński od 1693 r.<sup>27</sup>. Nie wiadomo dokładnie, kiedy i w jakich okolicznościach wszedł w posiadanie opisywanych dóbr. Siemianowscy pochodzili z Siemianowa w ziemi gostyńskiej. Mikołaj Antoni był jednym z pięciu synów Aleksandra Kazimierza i Barbary z Rakoszyna<sup>28</sup>. W ziemi wieluńskiej jako pierwszy z braci osiadł w 1663 r. Marcin (ok. 1630-1694) – podstarości i sędzia grodzki wieluński, cześnik sieradzki, następnie kasztelan wieluński<sup>29</sup>. Dysponując kapitałem, wykupił on w 1672 r. od Jana Radziejowskiego dziedziczne wsie Siemianowskich w woj. rawskim (Siemianów, Narty i Łazy).

<sup>22</sup> A. Boniecki, *op. cit.*, t. 11, s. 105; K. Niesiecki, *op. cit.*, t. 5, s. 214; *Urzędnicy...*, t. 2, z. 2, nr 1333, 958, 1389. Inskrypcja objaśniająca portret: „HK (Hieronimus Konopnicki) DK (de Konopnica) CS (Castellanus spicimiriensis) Natus 1567 Aetatis suae 74 Obiit AD 1641 Mensis (Mensis) bris (Octobris) die 19” oraz tablica zawieszona pod portretem Hieronima w kościele w Konopnicy.

<sup>23</sup> *Urzędnicy...*, t. 2, z. 2, nr 1638.

<sup>24</sup> Tamże, t. 1, z. 2, nr 1400.

<sup>25</sup> A. Boniecki, *op. cit.*, t. 11, s. 105.

<sup>26</sup> B. Wojciechowski, *op. cit.*, s. 19.

<sup>27</sup> Polski słownik biograficzny (dalej PSB), t. 36, s. 639; *Urzędnicy...*, t. 2, z. 2, nr 1581, 1752, 1612.

<sup>28</sup> Pozostali to: Marcin, Andrzej, Mikołaj, Kasper Teodor i Aleksander Karol, Niesiecki, t. 8, s. 336; PSB, t. 36, s. 638-639. Andrzej piastował w l. 1671-1683 urząd skarbnika wieluńskiego, *Urzędnicy...*, t. 2, z. 2, nr 1761; Kasper Teodor – cześnika wieluńskiego w l. 1693-1699, następnie od 1699 r. chorążego sandomierskiego, podsędka i sędziego sandomierskiego, zm. w 1704 r., *Urzędnicy...*, t. 2, z. 2, nr 1583, s. 289.

<sup>29</sup> Sprawował urzędy podstarościego, później sędziego grodzkiego wieluńskiego przed 1678, następnie piastował urząd cześnika sieradzkiego w latach 1678-1692 i kasztelana wieluńskiego w latach 1692-1693, *Urzędnicy...*, t. 2, z. 2, nr 32, 984, 1611, s. 289.

Rozpoczął też skupywanie dóbr w ziemi wieluńskiej – w 1680 r. nabył część miasteczka Osjaków za 5 tys. złp. od małżeństwa Wojciecha i Anny Ojrzanowskich, wkrótce spłacił też pozostałych udziałowców. W tym samym roku zakupił także 3 wsie od Wacława i Stanisława Reklewskich: Łaszew, Mierzyce i Przywóz. Dzierżawił też Pudlów i Pudlówek. Jego żoną (ślub odbył się przed 1667 r.) była Anna Olszowska (zm. 1683), córka Jana, kasztelana brzezińskiego, brata stryjecznego Andrzeja Olszowskiego, arcybiskupa gnieźnieńskiego<sup>30</sup>. W grudniu 1682 r. Marcin otrzymał nominację na urząd kasztelana wieluńskiego, już jednak w niecały rok później, w sierpniu 1693 r., odstąpił go bratu Mikołajowi Antoniemu<sup>31</sup>, dziedzicowi m.in. Konopnicy. Mikołaj Antoni z żoną Urszulą Krystyną Radziejowską miał trzech synów – Kazimierza Macieja, Aleksandra, kanonika łęczyckiego i Waleriana<sup>32</sup>. Zmarł w 1697 r.<sup>33</sup>. Dwaj jego synowie wybrali karierę świecką, jeden – Aleksander - został kanonikiem łęczyckim. Kazimierz Maciej sprawował w l.1691-1702 urząd cześnika sieradzkiego, następnie w latach 1703-1708 podczaszego wieluńskiego. Zmarł w 1708 r.<sup>34</sup>. Drugi z synów – Walerian Antoni - był w l.1708-1711 podczaszym wieluńskim. Zmarł w 1721 r.<sup>35</sup>.

Kiedy zatem Konopnica przeszła w ręce Siemianowskich? Być może fakt ten nastąpił już na pocz. 2 poł. XVII w. Zakładając, Mogło się zdarzyć, że po bezpotomnej śmierci Hieronima Konopnickiego w 1641 r. majątek przejęła jego dalsza rodzina drogą sukcesji lub zakupu. Już w latach 60. XVII w. właścicielem majątku był Marcin Konopnicki lub jego brat Mikołaj Antoni. Być może jest to przypadek, ale żoną Marcina, poślubioną przed 1667 r., była Anna Olszowska spokrewniona z Andrzejem Olszowskim (arcybiskupem gnieźnieńskim w latach 1674-1677), który jeszcze jako biskup chełmiński, konsekrował w 1666 r. ufundowany przez Hieronima Konopnickiego kościół pw. św. Rocha<sup>36</sup>.

Do Siemianowskich Konopnica należała jeszcze na pocz. XIX w. W 1823 r. posiadaczem majątku był nieznan z imienia przedstawiciel tej rodziny<sup>37</sup>.

<sup>30</sup> PSB, t. 36, s. 639.

<sup>31</sup> Nominacja Marcina na urząd kasztelana wieluńskiego nastąpiła 18 XII 692 r, *Urzędnicy...*, t. 2, z. 2, nr 1611, natomiast Mikołaja Antoniego – 23 VIII 1693 r., *Urzędnicy...*, t. 2, z. 2, nr 1612.

<sup>32</sup> PSB, t. 36, s. 639; K. Niesiecki, *op. cit.*, t. 8, s. 336.

<sup>33</sup> *Urzędnicy...*, t. 2, z. 2, nr 1612.

<sup>34</sup> Tamże, nr 986,1669.

<sup>35</sup> *Urzędnicy...*, t. 2, z. 2, nr 1670.

<sup>36</sup> J. Łaski, *Liber beneficiorum archidiecezyi gnieźnieńskiej*, z poręki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego podług kodeksów rękopiśmiennych archiwum gnieźnieńskiego i kaliskiego wydał ks. Jan Łukowski, Nakładem i drukiem J.B. Langiego, t. 2, Gniezno 1881, s. 132 (data konsekracji kościoła).

<sup>37</sup> Figuruje na zeznaniu do hipoteki dóbr Kozłów i Dębsko w ziemi sochaczewskiej swojej siostry Klementyny z Siemianowskich Załęckiej w Kaliszu 2 VIII 1823 r. (kserokopia dokumentu udostępniona przez p. Wrzesińskiego).

Około poł. XIX w. Konopnica przeszła w ręce Kozarskich h. Wąż. Pierwszym właścicielem był Henryk Rudolf Kozarski (1830-1903) i jego żona Adela z Bąkowskich Kozarska (1846-1902)<sup>38</sup>. Mieli oni dwóch synów: Stanisława (1872-1936) i Tadeusza (1881-1940). Pierwszy z nich otrzymał dobra Głuchów, drugi Konopnicę<sup>39</sup>. Po II wojnie majątek przeszedł na własność Skarbu Państwa.

Z Konopnicą związana była przez męża Jarosława (z gałęzi sieradzkiej Konopnickich), Maria z Wasiłowskich Konopnicka, której córka Zofia zaślubiła w 1904 r. Adama Mickiewicza<sup>40</sup>. Jej pobyt w konopnickim pałacu upamiętnia zawieszona przy głównym wejściu tablica z napisem: „*W tym pałacyku przebywała nasza wybitna poetka Maria Konopnicka*”.

Po omówieniu dziejów miejscowości warto poświęcić uwagę istniejącym tu zabytkom.

Pierwszym z nich jest imponujące grodzisko na stożku usytuowanym w zakolu rzeki Warty, położone ok. 0,5 km na południe od centrum wsi. Stożek powstał poprzez nadsypanie ziemią naturalnego wysokiego brzegu rzeki podczas kopania fos. Jego zachowana wysokość wynosi ok. 12 m. Dwie fosy o obecnej głębokości 10 i 7 m utworzono przy wykorzystaniu naturalnych jarów. Oddzielają je ziemne wały o szerokości do 10 m u podstawy ze stromymi zboczami. Drugi wał jest już w znacznym stopniu zniwelowany. Nasyp i wały porośnięte są trawą, krzewami i drzewami (szczególnie od strony rzeki).

Zainteresowanie grodziskiem datuje się od lat 30. XX w. W 1931 r. jego „odkrycia” dokonało Akademickie Koło Prehistoryczne<sup>41</sup>. Grodzisko było już wtedy w znacznym stopniu zniszczone przez rzekę, gdyż brakowało ok. połowy nasypu<sup>42</sup>. Założenie to, poza badaniami powierzchniowymi, prowadzonymi w 1934 r. przez J. Fitzkego<sup>43</sup> oraz w latach 1948 i 1949 przez J. Kamińską, nie doczekało

<sup>38</sup> Informacje o latach życia – marmurowa tablica z medalionami wmurowana wewnątrz kościoła pw. św. Rocha, w południowej części prezbiterium.

<sup>39</sup> Informacje o datach życia i posiadanych dobrach – inskrypcje na tablicach pamiątkowych wmurowanych w zewnętrzna, południową ścianę kościoła pw. św. Rocha.

<sup>40</sup> A. Boniecki, *op. cit.*, t. 11, s. 106.

<sup>41</sup> J. Żurek, *Pradzieje ziemi wieluńskiej*, Wieluń 1936, s. 48.

<sup>42</sup> J. Fitzke, *Nieznanne grodziska w okolicach Łodzi*, „Wiadomości Ludoznawcze”, R. III:1934, z. 1, s. 32; idem, *Prace archeologiczne na terenie woj. łódzkiego*, „Z otchłani wieków”, R. XI:1936, z. 8-9, s. 111; „Wiadomości Archeologiczne”, R. 1873, s. 29, 31 (wypis w: J. Żurek, *op. cit.*, s. 95).

<sup>43</sup> Zanotował on w Konopnicy 4 stanowiska opisane jako: grodzisko (st. 1); cmentarzysko grobów skrzynkowych (pole dworskie pod lasem) (st. 2); kopic na gruntach chłopskich (st. 3); domniemana pracownia garncarska z czasów średniowiecznych (ogród dworski, st. 4); J. Fitzke, *Prace...*, s. 111; idem, *Nowe wykopaliska*, „Z otchłani wieków”, R. X:1935, z. 1, s. 15; J. Żurek, *op. cit.*, s. 48-49. Na podstawie zamieszczonych w literaturze lakonicznych opisów zabytków (fragmentów ceramiki naczyniowej, kości zwierzęcych, polepy) trudno wypowiedzieć się na temat datowania ww. stanowisk.

się do tej pory badań archeologicznych. Czas zdecydowanie nagli, gdyż do chwili obecnej, w wyniku ciągłego podmywania przez rzekę, zniszczeniu uległo już blisko 2/3 nasypu; a ponieważ rzeka utworzyła w tym miejscu zakole, proces ten może w ciągu najbliższego czasu ulec akceleracji. Warto jeszcze nadmienić, że obiekt, mimo swoich niewątpliwych walorów, nie został do tej pory wpisany do rejestru zabytków, co w zdecydowany sposób utrudnia sankcjonowanie jego ochrony.

Podczas przeprowadzonych w latach 1948 i 1949 badań pozyskano bardzo nieliczny materiał ceramiczny opisany przez J. Kamińską jako „*Ułamki naczyń wyrabianych z gliny zmieszanej z piaskiem, w którym widać niekiedy całe kawałki kwarcu; wypał czerwony, ornament z równoległych rowków*” oraz „*ułamki naczyń o łagodnym profilu kołnierza, z wgłębieniem od wewnątrz na pokrywkę; glina w przelomie spoista, barwy piaskowej; naczynie obiegają pasma równoległych rowków*”. Pierwsze z wyżej opisanych naczyń autorka zaliczyła do wczesnośredniowiecznych, drugie do późnośredniowiecznych<sup>44</sup>.

Okres funkcjonowania obiektu był bardzo różnie określany przez badaczy – J. Kamińska łączyła go z III okresem wczesnego średniowiecza<sup>45</sup> (czyli zamykającym się do poł. XIII w.), J. Szymczak z pocz. XIII w.<sup>46</sup>. L. Kajzer zawarł ramy czasowe użytkowania grodziska pomiędzy XIII, a XVI/XVII w.<sup>47</sup>, przesuwając w nowych opracowaniach początek funkcjonowania grodu na przełom XIII/XIV, 1 poł. XIV w.<sup>48</sup> Trudno sprecyzować powyższe daty bez przeprowadzenia badań archeologicznych. Najprawdopodobniej gród powstał z inicjatywy rodu Okszyków ok. połowy XIV w. Użytkowali go oni w XIV i XV w. Następnie dobra wraz z siedzibą zakupili Kroczowscy h. Jastrzębiec i tam zapewne zamieszkali. Można przypuszczać, że zabudowa majądanu grodziska była drewniana lub drewniano-murowana, jednakże do czasu przeprowadzenia badań wszystkie powyższe twierdzenia pozostają jedynie hipotezami.

---

<sup>44</sup> J. Kamińska, *Grody wczesnośredniowieczne ziem Polski środkowej na tle osadnictwa*, „Acta Archaeologica Lodzensis”, 1953, nr 2, s. 113. Materiały z badań J. Kamińskiej są przechowywane w Muzeum Archeologicznym i Etnograficznym w Łodzi – teczki nr 373, 1187 (plan i artykuł), mat. zabytkowy pudła o nr IV/1964/55, 79-108a; IV/1953/8, 31, 33.

<sup>45</sup> J. Kamińska, *op. cit.*, s. 113.

<sup>46</sup> J. Szymczak, *Grody w Polsce środkowej i zachodniej w okresie rozbitcia dzielnicowego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego”, Folia Historica, 1980, nr 70, s. I.

<sup>47</sup> L. Kajzer, *Dwory obronne wieluńskiego w XIII-XVII wieku*, „Acta Universitatis Lodzensis”, Folia Archaeologica, 1984, nr 6, s. 76.

<sup>48</sup> L. Kajzer, *Konopnica – pałac*, [w:] *Palace i dwory w dawnym województwie sieradzkim*, t. 2, oprac. autorskie L. Kajzer, Warszawa 1994, s. 46; idem, *Zamki i dwory obronne w Polsce Centralnej*, Warszawa 2004, s. 216.



Kolejnym ciekawym obiektem, którego stan poznania jest niewystarczający, jest neogotocki pałacyk. Powstał on ok. połowy XIX w. (na jednej z belek stropowych znajduje się data 1850), najprawdopodobniej z inicjatywy ówczesnego właściciela wsi – Henryka Rudolfa Kozarskiego. Jest to budynek oparty na planie wydłużonego, nieregularnego prostokąta, pobudowany z cegły na fundamencie kamiennym, otynkowany. W jego rozwiązaniach dominuje styl neogotycki, w bardzo jednakże surowej postaci ograniczonej w zasadzie do wieńczącego ryzality budynku krenelażu i ostrołukowego wykroju okien i drzwi. Fasady pałacyku są asymetryczne i bardzo zróżnicowane zarówno w pionie, jak i w poziomie. W fasadzie frontowej (płn.) w partii zachodniej budynku 3 osie ujęte są w piętrowym ryzalicie, zakończonym krenelażem, dwie skrajne osie stanowi parterowy aneks. W części wschodniej, silnie wysunięty parterowy ryzalit posiada na osi ciekawy element w postaci pięciobocznego wykuszu, mieszczącego 3 prostokątne okna. Nad nim znajduje się prostokątne okienko z nadokiennikiem. W tej części budynku dominuje dwukondygnacyjna wieża, usytuowana od strony południowo-wschodniej, z dobudowanym do niej piętrowym aneksem, zakończona gzymsem kostkowym i zwieńczona krenelażem. Korpus środkowy jest pięcioosiowy, parterowy, wejście główne znajduje się na osi środkowej, w wysuniętym z bryły budynku ryzalicie mającym postać rozbudowanego portalu z ostrołukowym wejściem flankowanym dwoma filarami. Analogiczne rozplanowanie posiada fasada ogrodowa (płd.). W części korpusu głównego znajduje się znacznie skromniejsze, drugie wejście, również ostrołukowe, położone naprzeciwko głównego. Elewacja zachodnia jest trójosiowa, mieści się w niej boczne wejście do budynku. Korpus główny przykryty jest dwuspadowym blaszany dachem. Okna korpusu głównego i ryzalitu zachodniego są prostokątne, z prostokątnymi nadokiennikami załamany pod kątem prostym do dołu. Wieża natomiast posiada okna ostrołukowe z nadświetlem i ostrołukowymi nadokiennikami. Po II wojnie światowej pałac przejął Skarb Państwa i umieszczono w nim szkołę podstawową; następnie w 1973 r. otrzymała go Politechnika Łódzka, która przeprowadziła remont obiektu w latach 1975-1978. Decyzją z 30 XII 1967 r. pałac wpisano do rejestru zabytków pod numerem A/942. Obecnie mieści się w nim należący do Politechniki Łódzkiej ośrodek wypoczynkowy „Dworek”. Obiekt jest w dobrym stanie technicznym, położony jest w zadbanym parku i ogrodzony. Od strony zachodniej usytuowane są pozostałości dawnej zabudowy dworskiej: spichlerz, stajnia, gorzelnia, kuźnia, ale tylko spichlerz figuruje w rejestrze zabytków, wpisany decyzją z 30 XII 1967 r., nr 943.

Wnętrza budynku znacznie przekształcono w wyniku prac remontowo-moder-nizacyjnych: podpiwniczono część północno-wschodnią, zamurowano pierwot-

ne wejście do piwnic w elewacji wschodniej oraz otwór okienny w elewacji wschodniej aneksu. Wprowadzono kręte schody w wieży, prowadzące na wszystkie kondygnacje oraz schody z parteru na I piętro. Na podłogach, w miejsce oryginalnych parkietów, położono marmury, terakotę i płytki PCV. Zmieniono też układ i rozmiary pomieszczeń poprzez podzielenie większych pokoi (głównie w partii głównej korpusu) na kilka mniejszych. Obecnie budynek liczy w sumie ok. 40 pomieszczeń, w tym 26 w części parterowej. Pierwotnie było ich ok. 30. Nie zachowały się także elementy wystroju wewnątrz i pierwotnego wyposażenia pałacyku<sup>49</sup>. Ich wygląd z okresu międzywojennego zawiera opis domu w Konopnicy pióra Janiny Kozarskiej-Osmołowskiej, córki ostatniego, przedwojennego właściciela majątku, Tadeusza Kozarskiego (zm. 1940). Reprezentacyjny charakter miały 4 pomieszczenia na parterze od strony elewacji północnej: salon w ryzalicie wschodnim, salonik i gabinet w części korpusu głównego oraz jadalnia w ryzalicie zachodnim. Na parterze, od strony elewacji ogrodowej, mieściły się ponadto: sypialnia (w ryzalicie wschodnim), pokój córki, pokój niani, pokój dziecinny i schowek w części korpusu głównego. Ryzalit zachodni natomiast zawierał pomieszczenia o charakterze gospodarczym (kredens, spiżarnię, toaletę), pokoje służby (lokaja i służącej) oraz pokój syna i dodatkowy pokój przy jadalni. Pomieszczenia reprezentacyjne umeblowane były w stylu Ludwika Filipa. Pokoje na piętrze pełniły funkcję pomieszczeń gościnnych. W pałacu nie było żadnej kolekcji „rodziny” obrazów, militariów itp. poza wiszącymi na ścianach gabinetu portretami rodziny Kozarskich, 3 płótnami nieznanymi autorów w salonie i saloniku oraz porcelany saskiej i dwóch srebrnych tac na ścianie jadalni<sup>50</sup>.

M. Erdman przypisuje autorstwo projektu pałacu Henrykowi Marconiemu, na podstawie analizy rzutu i bryły pałacu, przekazów rodziny Kozarskich o budowie pałacu przez „Włocha” oraz podobieństwa do opublikowanego w 1860 r. projektu „wzorcowego domu obywatelskiego”<sup>51</sup>. Ten stanowiący przykład idealnej siedziby ziemiańskiej model stać się miał wzorcem dla pałacu w Konopnicy oraz innych projektowanych przez niego założeń w Lubieniu Kujawskim i Koroszczynie<sup>52</sup>.

---

<sup>49</sup> M. E r t m a n, *Pałac w Konopnicy, woj. Sieradz. Dokumentacja historyczno-architektoniczna wykonana na zlecenie Woj. Konserw. Zabyt. w Sieradzu*, Łódź 1984, t.1, mps, s. 33; L. K a j z e r, *Konopnica...*, s. 49-50.

<sup>50</sup> L. K a j z e r, *Konopnica...*, s. 54, na podstawie opracowania: J. K o z a r s k i e j - O s m o ł o w s k i e j, *Opis domu w Konopnicy*, Gdańsk 1991.

<sup>51</sup> „Dziennik Polytechniczny”, 1860, z. 6; M. E r t m a n, *op. cit.*, aneks 4, s. 40-41, tab. XXIII-XXV.

<sup>52</sup> M. E r t m a n, *op. cit.*, s. 27-31.

Podobne stanowisko zajął S. Łoza<sup>53</sup>. Do powyższej koncepcji przychyła się także L. Kajzer<sup>54</sup>.

Hipotezy tej nie można odrzucić, choć nasuwają pewne wątpliwości. Styl neogotycki nie był obcy Henrykowi Marconiemu, który „przekonał się” do gotyku po pobycie w Anglii w 2 połowie lat 30. XIX w., jednakże nie dominował on w jego twórczości. Wśród projektów H. Marconiego przeważają bowiem takie, które bazują na nurcie eklektyzmu, zarówno w budynkach o charakterze świeckim, jak i sakralnym. Neogotyckie, nawiązujące głównie do późnego gotyku angielskiego, są znacznie rzadsze. Wśród takich projektów pałaców i dworów można wymienić: pałac Ludwika Paca w Dowspudzie (z lat 1822-1823), zamek w Illien w Kurlandii (1842), pałace w Zbójnie (1833), w Krzeszowicach (1841-1842), w Harmakach na Wołyniu (przed 1843), w Chrcynnie pod Nasielskiem (1845), w Koziegłowach (1848), w Fidorze (1862), dom wiejski w miejscowości Netta (1847-1850)<sup>55</sup>. W zasadzie wszystkie projekty (z wyjątkiem zamku w Illien, naśladującego architekturę zamków krzyżackich) nawiązują stylowo do późnego gotyku angielskiego. Żaden z nich nie posiada analogii bezpośrednich do pałacu w Konopnicy, ani w rzucie rozwiązaniach elewacji. Również projekt wzorcowego domu ziemiańskiego H. Marconiego nie ma żadnych cech nawiązujących do neogotyku, podobnie projekt dworu w Lubieniu Kujawskim, który ewidentnie oparty jest na „modelu dworu wiejskiego”. Architektura pałacu może być jednakże sprawą drugoplanową, związaną z upodobaniami „zamawiającego”. Nie można zaprzeczyć, że istnieją pewne analogie – rzut pałacu w Konopnicy jest

---

<sup>53</sup> Podał wśród niedatowanych prac H. Marconiego pałac w Konopnicy zaprojektowany „dla Chaniewskiego”. Nie wymienia natomiast założeń w Lubieniu Kujawskim i Koroszczynie, S. Ł o z a, *Architekci i budowniczowie w Polsce*, Warszawa 1954, s. 189-190; idem, *Henryk Marconi i jego rodzina. Materiały do monografii z serii „Mistrzowie Architektury Polskiej”*, Warszawa 1954, s. 22-30.

<sup>54</sup> L. K a j z e r, *Konopnica...*, s. 50-51.

<sup>55</sup> Według S. Łoży H. Marconi był autorem ponad 150 projektów (w tym: 27 pałaców i dworów, 42 kościołów, 2 grobowców, 36 budynków użyteczności publicznej, 14 domów, 4 zakładów przemysłowych, 11 budynków gospodarczych, nie licząc pomniejszych oraz niezrealizowanych). Wśród nich przy 14 (w tym 4 pałace) zaznaczył, że nawiązywały do neogotyku, Łoza S., *Henryk Marconi...*, s. 22-48 (przegląd realizacji); idem, *Architekci...*, s. 188-190. T.S. Jaroszewski zweryfikował jego ustalenia o kilka nowych, dodając m.in. założenia w: Krzeszowicach, Fidorze, Zbójnie, Nettcie, Koziegłowach, zob. T.S. J a r o s z e w s k i, *O siedzibach neogotyckich w Polsce*, Warszawa 1981, s. 41, 43, 65-76; idem, *Henryk Marconi i neogotyck (uwagi)*, „Rocznik Białostocki”, t.30, 1976, s. 451-470; T.S. J a r o s z e w s k i, A. R o t t e r m u n d, *Katalog rysunków architektonicznych Henryka i Leandra Marconich w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie*, Warszawa 1977. W sumie z H. Marconim można łączyć ok. 40 „pewnych” projektów nawiązujących do neogotyku (w tym: 9 pałaców i dworów, 18 kościołów, 3 kaplice, 1 grobowiec, 3 szpitale, 2 domy, 2 bramy, 1 ratusz, 1 oberża).

zbliżony do planu „modelu dworu wiejskiego” poprzez asymetryczność bryły, trójczęściowy podział elewacji z piętrowymi ryzalitami bocznymi, w tym jednym mieszczącym wieżę, parterowy korpus środkowy z wejściem głównym w ryzalicy na osi oraz rozbudowany ryzalit mieszczący pomieszczenia reprezentacyjne. Analogiczne do innych projektów H. Marconiego, czerpiących z wzorów późnego gotyku angielskiego, są prostokątne i ostrołukowe okna z nadokiennikami załamany pod kątem prostym do dołu, krenelaż, opracowanie wejścia głównego w formie portalu z ostrołukowym zwieńczeniem, flankowanego filarami. Dworowi w Konopnicy brakuje jednakże prostoty i lekkości rozwiązań H. Marconiego. Mimo asymetrycznego układu bryła wydaje się być przycięzka, z dominującą partią ryzalitu wschodniego, wieża jest zbyt masywna, pięcioboczny wykusz słabo akcentuje się w bryle ryzalitu wschodniego, a zastosowane elementy neogotyckie są bardzo surowe i uproszczone. Nie można definitywnie wykluczyć hipotezy, że autorem projektu był H. Marconi, jednakże biorąc pod uwagę różnicę jakościową dworu w Konopnicy względem innych jego realizacji można również, moim zdaniem, założyć, że „wzór” dworu wiejskiego H. Marconiego posłużył innemu architektowi do opracowania projektu przebudowy pałacyku Kozarskich w duchu popularnego wówczas neogotyku.

Prawdopodobnie układ obecnego budynku z dominującą partią wschodnią, wynika z faktu wykorzystania przy jego wznoszeniu wcześniejszego założenia. Przesłanką potwierdzającą tę tezę może być artykuł pióra J. Raciborskiego, który opisując na pocz. XX w. dwory i pałace w okolicach Łodzi wspominał o obiekcie renesansowym w Konopnicy wadliwie zrekonstruowanym<sup>56</sup>.

Za prawdziwością tej hipotezy opowiadają się L. Kajzer<sup>57</sup> oraz M. Ertman. Ta ostatnia zwróciła uwagę na fakt usytuowania piwnic pod częścią wschodnią - reprezentacyjną, a nie pod partią zachodnią, zajmowaną przez pomieszczenia gospodarcze. Rozwiązanie tej „zagadki” upatruje - i sędzę, że słusznie - właśnie w wykorzystaniu przy wznoszeniu pałacyku reliktyw starszej budowli<sup>58</sup>.

Nie zachowały się żadne historyczne opisy zabudowań dworskich w Konopnicy. Jedyne inwentarz, pochodzący z 1697 r., nie zawiera nawet wzmianki o dworze, gdyż wymienia jedynie 2 stodoły i spis owiec<sup>59</sup>.

Można więc przypuszczać, że dwór wraz z towarzyszącymi mu zabudowaniami folwarcznymi znajdował się na terenie zajmowanym obecnie przez neogo-

---

<sup>56</sup> J. Raciborski, *Dawne pałace*, [w:] Łódź w ilustracji. Dodatek Niedzielnny do „Kuriera Łódzkiego”, 1925, nr 31

<sup>57</sup> L. Kajzer, *Dwory...*, s. 76.

<sup>58</sup> M. Ertman, *op. cit.*, s. 25-26.

<sup>59</sup> Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Castr. Vielun. rel. 50, f. 297, za: L. Kajzer, *Konopnica...*, s. 46, przyp. 13.

tycki pałac, park i pozostałości zabudowań gospodarczych. Kolejną zagadkę stanowi osoba fundatora – czy należał on do rodziny Konopnickich czy Siemianowskich. W okresie bezpośrednio po wykupie wszystkich działów w Konopnicy i okolicznych wsiach od Okszcyców w 1507 r., Konopnicy zamieszkali z pewnością w ich dawnej siedzibie. Budowę nowego dworu mogli podjąć już prawnukowie Jana z Kroczoza w 2 poł. XVI w., bądź Hieronim, fundator kościoła i klasztoru OO. paulinów w końcu XVI i na pocz. XVII w. Mniej prawdopodobna, ale również możliwa do przyjęcia jest teza, że Konopnicy przez cały okres posiadania wsi mieszkali na grodzisku, a nowy dwór wystawił dopiero Mikołaj Antoni Siemianowski w 2 poł. XVII w. Mógł to być obiekt murowany. Konopnickich, jako właścicieli kilkuwioskowego majątku (w 1552 r. w ich rękach znajdowała się Konopnica i 3 okoliczne wsie), stać było na wydatek rzędu 3-4 tys. złp.<sup>60</sup> potrzebnych na wystawienie budynku murowanego. Również Siemianowscy dysponowali znacznym kapitałem, o czym świadczą wydatki Marcina na zakup dóbr ziemskich (m.in. w 1672 r. – 20 tys. złp., w 1680 r. – 5 tys. złp.), zatem dysponowali finansami na wzniesienie murowanego dworu. Dwór ten był użytkowany do końca 1 poł. XIX w.<sup>61</sup>, kiedy to nowi właściciele Konopnicy, Kozarscy, pobudowali ok. 1850 r. zachowaną do chwili obecnej siedzibę. Bez badań architektonicznych nie da się jednak rozwiązać „zagadki” konopnickiego pałacu. A szansę na ich przeprowadzenie, jaka istniała w momencie kompleksowych prac remontowo-modernizacyjnych obiektu, zaprzepaszczono na wiele lat.

Do krótkiego omówienia pozostał kościół pw. św. Rocha. Jest on wpisany do rejestru zabytków decyzją z 30 XII 1967 r., pod nr. 941. Wcześniejszy kościół drewniany powstał z inicjatywy Wojciecha Konopnickiego w 1552 r. Obecnie istniejący ufundował Hieronim Konopnicki, o czym informuje tablica pod za-

<sup>60</sup> Tak oszacował koszt wzniesienia murowanego dworu w 3 ćw. XVI w. L. K a j z e r, *Dwory...*, s. 45. W tym czasie średni dochód z 1 lanu folwarcznego wynosił 48,4 złp na rok (55,2 złp. dla Małopolski i 37,2 złp. dla Wielkopolski wsch.), A. W y c z a ń s k i, *Studia nad folwarkiem szlacheckim w Polsce w latach 1500-1580*, Warszawa 1960, s. 247 (tab.). Dla ziemi wieluńskiej można przyjąć średni dochód na poziomie 40 złp. rocznie. Rozłożony na 10 lat koszt budowy dworu to wydatek rzędu 300-400 złp. rocznie, czyli zysk z 7-10 lanów folwarcznych (przeciętnie folwark liczył 3-4 lany). Na budowę zatem murowanej siedziby mógł sobie pozwolić właściciel 3 – 4 wsi ufolwarczonych.

<sup>61</sup> Śladem potwierdzającym hipotezę o starszym dworze mogą być dwie przesłanki: na pierwszą zwróciła uwagę M. E r t m a n, opierając się o „*Studium historyczno-przestrzenne założenia ogrodowego w Konopnicy*”, oprac. Biuro Studiów i Projektów Lasów Państwowych, Pracownia Projektowo-Studialna w Łodzi, 1979, w którym wyróżniono dwie fazy nasadzeń drzewostanu – pierwszą, przypadającą na koniec XVIII i początek XIX w. (związaną ze starszym założeniem dworskim) oraz drugą z 2 poł. XIX w.) równocześnie z nowo pobudowanym dworem Kozarskich), M. E r t m a n, *op. cit.*, s.26.

wieszonym na płn. ścianie prezbiterium portrecie – „*D.O.M./ Hieronim z Kroczowa Konopnicki/ kasztelan spicymierski/ 1594-1641/ Fundator kościoła p.w. św. Rocha i klasztoru OO. Paulinów/ w Konopnicy/ Chwali go okolica, że był ludzki i na ubogie szczodry*”. Hieronim w 1615 r. sprowadził do Konopnicy OO. paulinów, którym powierzono 14 I 1637 r. parafię. Kościół zbudowano w latach 1641-1650, o czym informuje data (AD 1650) na tarczy nad herbem Jastrzębiec z literami HK DK CS (Hieronimus Konopnicki de Konopnica Castellanus Spicymiriensis). Konsekrował go w 1666 r. Andrzej Olszowski. Kościół jest murywany, orientowany na osi wschód-zachód, jednonawowy, o zamkniętym półkoliście prezbiterium, od strony północnej przylega do niego zakrystia z przybudówką na rzucie ćwierćkola. Od zachodu znajduje się wieża czterokondygnacyjna z chórem na I kondygnacji i kruchtą w przyziemiu. Przejście z kruchty do nawy prowadzi przez półkoliście zamknięty portal z herbem Jastrzębiec w zworniku i literami HK CS. W północno-wschodnim narożniku kruchty stoi kropielnica z 1 poł. XVII w., sygnowana herbem Jastrzębiec. Nawa i prezbiterium posiadają sklepienia kolebkowe z lunetami na gurtach, zakrystia – kolebkowo-krzyżowe, kruchta – kolebkowe z lunetami. Nawa nakryta jest dachem dwuspadowym, zakrystia pulpitowym, a wieża zwieńczona barokowym hełmem. Bryła kościoła reprezentuje styl wczesnobarokowy, wyposażenie wnętrza pochodzi z późniejszych okresów: ołtarz główny, późnobarokowy z 1796 r., z obrazem św. Rocha i portretem fundatora w lewym, dolnym narożniku, ołtarze boczne wykonał Jan Jarzabek w 1867 r. W 1858 r. we wnętrzu świątyni wybuchł pożar, który strawił więźbę dachową i spowodował zawalenie stropu. Prace remontowe przeprowadził i zapewne sfinansował Henryk R. Kozarski, o czym informuje umieszczony na jego portrecie napis: „*Haeres loci/ Henricus Kozarski/ cuius cura et partim sump/ ecclesia haec post incendium/ an. 1858 est reaedificata*”. Ok. 1900 r. rozebrano przylegający do kościoła klasztor OO. paulinów, pozostawiając jedynie arkadowe przejście z klasztoru do kościoła w ścianie północnej. W 1934 r. przeprowadzono remont sklepień i zewnętrznych gzymsów z inicjatywy ówczesnego proboszcza ks. Juliana Koniecznego. Kolejne prace remontowe podjęto z inicjatywy ks. proboszcza Edwarda Czernka w 1977 r. i kontynuowano do 1987 r. - ich wynikiem jest pięknie odrestaurowane wnętrze kościoła<sup>62</sup>. Na remont czekają elewacje zewnętrzne – lica cegieł są bowiem bardzo zniszczone, zaprawa na

<sup>62</sup> *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, t. 2, z. 2, s. 368-369; *Corpus Inscriptionum Poloniae*, t. 2: *Województwo sieradzkie*, wyd. Szymczakowa, J. Szymczak, pod red. R. Rosina, Warszawa-Łódź 1981, s. 78-79 (wymienione zostały jedynie 2 inskrypcje z kościoła: umieszczona na portrecie Hieronima Konopnickiego i na tarczy); Tablica „*Rys historyczny par. Konopnica i kościoła św. Rocha*” zawieszona po prawej stronie przejścia z kruchty do nawy głównej. Daty na ścianie wschodniej: 1642-1859-1934 A. 1987.

dużych przestrzeniach wykruszona. Doraźnie wykonywane uzupełnienia i wzmocnienia zaprawą cementową nie spełniają swojej roli, nie mówiąc już o walorach estetycznych.

Tak w wielkim skrócie przedstawiają się dzieje Konopnicy w świetle dostępnych materiałów źródłowych i opracowań. Niestety, nie jest to obraz pełny. Sądzę, że przeprowadzenie badań wykopaliskowych, szczególnie na obszarze zagrożonego przez Wartę grodziska oraz przylegających do niego od strony południowej terenów, pomogłyby rozwiązać kilka „zagadek”. Nie przebadane jest również, pochodzące prawdopodobnie z okresu nowożytnego, założenie budowlane w Bębnowie<sup>63</sup>, wsi wchodzącej w skład kompleksu dóbr Kroczowskich h. Jastrzębiec od przełomu XV i XVI po 2 połowę XVII w. Natomiast weryfikację hipotezy o posadowieniu konopnickiego dworu na fundamentach wcześniejszego budynku oraz określenie czasu jego powstania, należy niestety odłożyć aż do czasu kolejnego kompleksowego remontu pałacu.

---

<sup>63</sup> Według L. Kajzera mogło mieć postać murowanego dworu posadowionego na kopcu, L. K a j z e r, *Dwory...*, s. 40; idem, *Zamki...*, s. 189-190.